

DOKTRİN VE MESLEK YAZILARI

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ VE İDEAL SEÇİM SİSTEMİ İÇİN ÖNERİLER

Özer GÜRBÜZ(*)

GİRİŞ

Demokrasi ulus egemenliği fikrine dayanan halkın kendi kendini yönetmesini amaçlayan bir sistemdir. Bu sistemde asıl olan halkın doğrudan doğruya yönetime katılması, kararlar alması ve iradesini belirtmesidir.

Ancak, eski Atina'da olduğu gibi tüm vatandaşların doğrudan doğruya kararlar almaları ve bunları uygulamaları pratik açıdan olanaklı bulunmadığından, halk kendi temsilcilerini seçmek ve onlar aracılığıyla Devlet ve toplum yönetimini sağlamak zorunda kalmıştır.

İşte, temsili demokrasi ve demokrasilerde seçim ve seçim sistemleri bu zorunluluk ve gereksinimden doğmuştur.

Demokrasilerde seçim, halkın siyasal yaşama katılmasında başlıca rolü oynayan bir temsil aracıdır. Seçim sistemi ise temsilcilerin belirlenmesinde uygulanan teknik bir yöntemdir.

*Türk Parlamenterler Birliği Yüksek Danışma Kurulu Üyesi, Ankara Barosu Avukatlarından

Anayasamız, seçim sisteminin düzenlenmesini yasaya bırakmıştır.

Kanun koyucunun, Anayasada belli bir seçim sistemini öngörmemiş olması, seçim sisteminin, belli demokratik ilkelere ve hukukun temel ilkelerinden aykırı olabileceğini göstermez. Yoksa, seçim yalnızca oy kullanmak, sandığa oy atmak işleminden ibaret kalır.

Anayasaları, yasaları hayata geçiren, onları uygulamaya koyan, temsilcileri seçen seçim yasaları ve seçim sistemleridir.

Ünlü siyaset bilimcisi Gorge Burdeau'nun dediği gibi "Seçim Kanunu ve sistemi, uygulamada ülkelerin tek ve gerçek anayasasıdır.

Bu durumu dikkate alan demokratik ülkeler, günümüzde seçim yasaları ve sistemlerinde genellikle iki temel ilke; adalet ve fayda (istikrar) ilkeleri üzerinde durmaktadırlar. Bu ilkeler, temsilde adalet ve yönetimde istikrar olarak da açıklanabilir.

Seçim sistemlerinin seçiminde, her ülkenin kendine özgü koşulları ve bu

koşulların ortaya çıkardığı ihtiyaçları, toplum yapısı, kültür düzeyi ve demokratik geleneği rol oynamaktadır. Bu nedenle, her ülkede, birbirinden farklı 80'e yakın yol ve seçim yöntemi uygulanmaktadır.

Seçimlerde uygulanan sistemleri iki ana grupta toplamak mümkündür.

Bunlardan birincisi, çoğunluk sistemidir. Bu sistemle, belirli seçim bölgelerinde, kanun ile belirlenmiş oranlarda oyların çoğunluğunu alan parti adaylarının milletvekili seçilmesi sağlanır.

İkincisi ise nispi temsil sistemidir. Bu sistem, her partinin aldığı oy oranında parlamentoda temsil edilmesini amaçlar.

Her iki sistemin kendi içinde pek çok değişik uygulamaları olduğu gibi, dünyada iki sistemin karması şeklinde uygulamalar da mevcuttur.

I. DÜNYADA KULLANILAN SEÇİM SİSTEMLERİ

I.A. Çoğunluk Sistemi Uygulamaları

- Tek Adli, Dar Bölge Basit Çoğunluk

Bu sistem İngiltere ve A.B.D başta olmak üzere, İngiliz Uluslar Topluluğu üyesi olan 43 ülkede kullanılır. Temel olarak 3 özelliği vardır.

a) Ülke, her birisi 1 milletvekili çıkarılan milletvekili sayısı kadar dar seçim bölgelerine bölünür.

b) Her parti, her seçim bölgesinden 1 aday gösterir.

c) Seçim bölgelerinde oyların çoğunu alan partinin adayı milletvekili

seçilir.

- Tek Adli Dar Bölge İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Fransız sistemi olarak da adlandırılan bu sistemde iki koşul aranır.

a) Kullanılan geçerli oyların mutlak çoğunluğunu elde etmek.

b) Elde edilen bu oy sayısının, o bölgedeki toplam seçmen sayısının 1/4'üne eşit olması.

Bu iki koşulu yerine getiremeyen adaylar, ikinci tura kalırlar. 1986'da kabul edilen Fransız Seçim Yasasına göre, ikinci tura katılabilmek için, ilk turda %12.5 oranında oy almak gerekir. Bunu bir aday almışsa, ondan sonra en çok oy alan adayla ikinci tura katılırlar. Hiç bir aday bu orana ulaşamamışsa, en çok oyu alan iki aday ikinci tura katılır. İkinci turda basit çoğunluk yeterlidir.

- Tercihli Liste (Alternatif Oy)

Seçmen, oy vermeyi düşündüğü partinin listedeki adaylarının sırasını değiştirebilir.

Avusturalya'da uygulanan tek adli yöntem ise tercihli oyludur. Diğer tek adli yöntemlerde olduğu gibi, seçim bölgeleri tek temsilci seçilen bölgelerdir. Seçmenler, seçilmesini istedikleri adayları 1,2,3,.. şeklinde numaralandırırlar. Oyların sayımı ilk tercihlere göre yapılır. İlk tercih oylarla mutlak çoğunluğu elde eden aday seçilir. Sonra, ikinci tercih oyları seçimine geçilir.

I.B. Nispi Temsil Sistemi Uygulamaları

I.B.1. Seçim Kotası veya Seçim Sayısı Yöntemiyle Üyeliklerin Dağıtılması

- Basit Kota (Hare Kotası)

Seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların, o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayı Milletvekili Seçim Kotasıdır. Partilerin aldıkları oy içinde, bu sayı kaç kez varsa, o kadar milletvekili kazanmış olunur. Açıkta kalan milletvekilleri için Yunanistan'da, ayrıca İsrail, Hollanda ve Endonezya'da uygulanır. 1961 seçimlerinde, Türkiye'de de uygulanmıştır.

-Hagenbach-Bicshoof Yöntemi (Geliştirilmiş Seçim Sayısı)

Seçim Kotası bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların, çevre milletvekili sayısına 1 eklenmesiyle bulunan sayıya bölünmesiyle elde edilir. Avusturya, Yunanistan; Lüksemburg, Malta ve İsviçre'de uygulanır.

- Imperial Kota

Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların, o seçim çevresinden seçilecek temsilci sayısına 2 eklenmesiyle bulunan sayıya bölünerek elde edilen sayıdır. 1993 yılına kadar İtalya'da uygulanmaktaydı. İtalya en büyük artık yöntemine geçmiştir.

-Droop Kota-Hare Yöntemi (Devredilebilen Tek Oy)

Seçim bölgeleri çok adaylıdır ve her seçmenin bir oyu vardır. Seçmenler oylarını karma listeler olarak kullanırlar. Her seçmen, adaylara 1,2,3,.. şeklinde numaralar vererek tercihini belirtir. Bir seçmenin birinci sırada tercih ettiği

aday, seçilmesi gerekenden fazla oy almışsa veya listenin en az oy alan adayı ise oylarını bir başka adaya devredilebilir. Oylama sonrasında Droop Kota hesaplanarak, hangi adayın seçildiği belirlenir.

Droop Kota, seçim bölgesindeki toplam geçerli oyların, milletvekili sayısına 1 eklenerek bulunacak sayıya bölünmesiyle elde edilecek sayıya 1 eklenerek bulunur. Bu sayıyı aşanlar milletvekili seçilir. Diğerleri için artan oylar, ikinci tercih almış adaylara aktarılarak işlem sürdürülür. Günümüzde İrlanda'da uygulanmaktadır.

I.B.2. Artık Oyların Değerlendirilmesi Yöntemleri

-En Büyük Artık Yöntemi

Bu yöntemde, açıkta kalan temsilcilikler, en yüksek oya sahip partilere verilmektedir. İki türlü uygulaması vardır. Açıkta kalan milletvekillerinin tümü ya en büyük artığa sahip partiye verilir ya da en büyük artık oya sahip partiler arasında paylaşılır. Endonezya'da uygulanmaktadır.

-En Yüksek Ortalama Yöntemi

Her partinin ilk aşamada kazandığı milletvekili sayısına 1 eklenir. Partinin aldığı oy sayısı, milletvekili sayısına 1 eklenerek bulunan sayıya bölünür. Her parti için bu işlem yapıldığında bulunan sayı (en yüksek ortalama) hangi partiye ait ise, açıkta kalan temsilcilik o partiye verilir. Açıkta kalan milletvekili sayısı 1'den fazla ise, aynı işlem 1. işlemin sonuçları üzerinden tekrarlanır. Almanya Federal Cumhuriyetinde uygulanır.

-Milli Artık Yöntemi

Artık oyların, ulusal planda değerlendirilmesi yöntemidir. Ülke çapında toplanan artık oylar, açıkta kalan milletvekili sayısına bölünerek yeni bir kota (milli seçim kotası) elde edilir. Partilerin artık oylarında, bu sayı kaç kez varsa, o kadar sayıda milletvekilliği kazanırlar. Yine de artık oy kalırsa, artık oyu kalan partilere, büyüklük sırasına göre milletvekilliği paylaşılır.

Bu yöntem, 1965 seçimlerinde Türkiye'de de uygulanmıştır.

I.B.3. Artık Oyların Kendi İçinde Değerlendirildiği Seçim Yöntemleri

-D'Hondt Yöntemi

Bu yöntem, nispi temsilin artık oylar sorunu olmayan yöntemidir. Ülke birden çok milletvekili çıkaran seçim çevrelerine ayrılır. Partiler, adaylarını listeler halinde seçmenlere sunarlar. Oylama sonunda, partilerin seçim çevrelerinden aldıkları oylar, önce 1'e, sonra 2'ye, sonra 3'e,.. şeklinde, seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısına ulaşınca kadar bölünür. Elde edilen tüm rakamlar, büyükten küçüğe doğru sıralanır. Daha sonra, en büyükten başlanarak çıkacak milletvekili sayısı kadar rakam ayrılır ve bu oy sayılarının ait olduğu parti listeleri temsilcilikleri kazanmış olur. Bu yöntem, Belçika, Finlandiya, Hollanda, İspanya, ikinci aşamada İsrail, İtalya, Danışma Meclisi üyeleri için Japonya ve Portekiz'de uygulanmaktadır.

Türkiye'de ise 1961 seçimlerinden beri uygulanmaktadır. 1983 seçimleri ile baraj uygulamaları gelmiştir.

- Saint-Lague Yöntemi

D'hondt yönteminin büyük partiler yararına olmasını önlemek için Fransız Saint Lague tarafından geliştirilmiştir. D'hondt yönteminden tek farkı, bölme işleminin 1,3,4.. yerine 1,3,5 gibi tek sayılarla yapılmasıdır. Saint Lague yöntemi, daha sonra yapılan değişikliklerle, 1 yerine 1.4 ile başlamakta 1,4,3,5 şeklinde sürdürülmektedir. Bu yöntem, küçük partilerin temsil edebilme şansını artırmaktadır.

Bu bölüme dahil edebileceğimiz bir diğer yöntem, Türk Sistemi olarak adlandırılan ve Prof. Hikmet Sami Türk tarafından geliştirilen yöntemdir.

Türk sistemi I, 1.5 ile başlayan yarımsar aralı aritmetik dizi ile bölme olarak tanımlanır. Seçim çevresinde partilerin aldıkları oylar 1.5,2,2.5,3,3.5,4,4.5,.. olarak çıkarılacak milletvekili sayısı elde edilene kadar bölünmektedir. Sonra, D'Hondt yöntemindeki işlem yapılarak temsilciler belirlenmektedir.

Türk Sistemi II, azalan tam sayılı aritmetik dizi ile çarpma olarak tanımlanır. Seçim çevresinde kullanılan her partinin oyu, çıkarılacak milletvekili sayısından başlayarak, 4 milletvekili çıkaracağı düşünülürse 4,3,2,1 gibi azalan tam sayılı aritmetik dizi ile çarpılır. Yine, D'Hondt yönteminde olduğu gibi, büyükten küçüğe doğru sıralamalar sonucunda temsilciler paylaşılır.

II.DÜNYADA UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

Almanya Federal Cumhu-

riyeti

Çift meclislidir. (Federal Meclis, Federal Konsey) Seçme ve Seçilme yaşı 18'dir.

Seçim sistemi; Federal Meclis üyeliklerinin yarısı, tek adlı dar bölgelerden çoğunluk sistemiyle, diğer yarısı da nispi temsil sistemiyle seçilir. Konsey üyeleri, Eyaletler meclisleri tarafından seçilirler.

Amerika Birleşik Devletleri

Çift meclislidir. (Temsilciler Meclisi, Senato) Seçme yaşı 18, seçilme yaşı temsilciler Meclisi için 25, Senato için 30'dur.

Seçim sistemi; Temsilciler Meclisi üyeleri, tek adlı dar bölgeyi basit çoğunluk sistemiyle, Senato üyeleri, her eyaletten iki senatör olmak üzere, basit çoğunluk sistemiyle seçilirler.

Avusturalya

Çift meclislidir. (Temsilciler Meclisi, Senato) Seçme ve seçilme yaşı 18'dir.

Seçim Sistemi; Temsilciler Meclisi üyeleri, tek-adlı dar bölgelerden, çoğunluk sisteminin bir yöntemi olan alternatif oy yöntemiyle, Senato üyeleri, devredilebilen tek oy yöntemiyle seçilirler.

Avusturya

Çift meclislidir. (Ulusal Meclis, Federal Konsey) Seçme yaşı 19, seçilme yaşı 21'dir.

Seçim sistemi; Federal Meclis için nispi temsil sistemi uygulanır. Kullanılan oyların hesaplanmasında, Hagenbach-Bichoff yöntemi kullanılır. Artık oy ve dağıtılmamış temsilcilik-

lerde d'hondt yöntemi uygulanır. Konsey üyeleri, Eyaletler meclisleri tarafından seçilirler.

Belçika

Çift meclislidir. (Millet Meclisi, Senato) Seçme yaşı 18, seçilme yaşı Millet Meclisi için 21, Senato için 40'tır.

Seçim sistemi; üyeliklerin partilere dağılımı nispi temsil sistemine göre yapılır. Kullanılan oyların hesaplanmasında d'hondt yöntemi uygulanır.

Danimarka

Tek meclislidir. Seçme ve seçilme yaşı 18'dir.

Seçim sistemi; üyeliklerin partilere dağılımı nispi temsil sistemi ile yapılır. Kullanılan oyların hesaplanması, değiştirilmiş St. Lague yöntemi ile yapılır.

Endonezya

Tek meclislidir. Seçme yaşı 17, seçilme yaşı 21'dir.

Seçim sistemi; nispi temsil sistemi uygulanır. Milletvekillerinin partilere göre dağılımı, basit seçim kotası yöntemi ile yapılır. Açıkta kalan, dağıtılmayan milletvekillerinin partilere dağılımında en büyük artık yöntemi uygulanır.

Finlandiya

Tek meclislidir. Seçme ve seçilme yaşı 18'dir.

Seçim sistemi; ülke 15 seçim bölgesine bölünür. 14'ünde nispi temsil, 1 bölgede çoğunluk sistemi uygulanır. Milletvekillerinin partilere dağılımı d'hondt yöntemi ile yapılır.

Fransa

Çift meclislidir. (Millet Meclisi, Senato) Seçme yaşı 18, seçilme yaşı Millet Meclisi için 23, Senato için 35'tir.

Seçim sistemi; iki türlü çoğunluk sistemi uygulanır. Senato için, çıkaracağı üye sayısı 4'e kadar olan illerde milletvekilleri seçiminde uygulanan yöntem uygulanır. 4'ten fazla üye çıkarılan illerde, nispi temsilin en yüksek ortalama yöntemi kullanılır.

Hindistan

Çift meclislidir. (Halk Meclisi, Eyaletler Meclisi) Seçme yaşı 18, seçilme yaşı Halk Meclisi için 25, Eyaletler Meclisi için 30'dur.

Seçim sistemi; üyeliklerin partilere dağılımı nispi temsil sistemine göre yapılır. Kullanılan oyların hesaplanmasında d'hondt yöntemi uygulanır.

Hollanda

Çift meclislidir. (II. Meclis Millet Meclisi görevi, I. Meclis Senato görevi yapıyor.) Seçme yaşı 18, seçilme yaşı her iki Meclis için 25'tir.

Seçim sistemi; II. Meclis için nispi temsil uygulanır. Milletvekillerinin partilere dağılımı basit seçim kotası yöntemi ile yapılır. Boş üyelikler kalırsa d'hondt yöntemi uygulanır. Konsey üyeleri, Eyaletler meclisleri tarafından seçilirler.

İngiltere

Çift meclislidir. (Avam Kamarası, Lordlar Kamarası) Seçme yaşı 18, seçilme yaşı 21'dir.

Seçim sistemi; Lordlar Kamarası seçimle gelen bir meclis değildir. Lord ünvanı devam ettiği sürece Lordlar

Kamarası üyeliği devam eder. Avam Kamarası üyeliği için tek adlı dar bölge çoğunluk sistemi uygulanır.

İngiltere bu sistem beşiğidir. Sisteme İngiliz Sistemi de denir. Diğer yarısı da nispi temsil sistemiyle seçilir.

İran

Tek meclislidir. (İslam Danışma Meclisi) Seçme yaşı 16, seçilme yaşı 26'dır.

Seçim sistemi iki turludur. İlk turda bir adayın oyların 1/3'ünü alması gerekir. İkinci turda basit çoğunluk yeterlidir.

İrlanda

Çift meclislidir. (Temsilciler Meclisi, Senato) Seçme ve seçilme yaşı 18'dir.

Seçim sistemi; temsilciler meclisi üyeleri Droop kota kullanılarak devredilebilen tek oy yöntemi ile seçilirler. Senatonun 15 üyesinden 11'i Başbakan tarafından, 6'sı üniversitelerce seçilirler. Geri kalanlar için temsilciler meclisinde uygulanan yöntem uygulanır.

İspanya

Çift meclislidir. (Millet Meclisi, Senato) Seçme ve seçilme yaşı 18'dir.

Seçim sistemi; milletvekili seçimleri için nispi temsil sistemi uygulanır. Milletvekillerinin partilere göre dağılımı d'hondt yöntemiyle yapılır. Senatonun 46 üyesi atama yoluyla, geri kalan üyeler her ilden 4 senatör olmak üzere basit çoğunluk yöntemiyle seçilirler.

İsrail

Tek meclislidir. Seçme yaşı 18,

seçilme yaşı 21'dir.

Seçim sistemi; tüm ülke tek bir seçim bölgesidir. Milletvekillerinin partilere göre dağılımı basit seçim kotası ile yapılır. İkinci aşama milletvekillerinin dağıtımında d'hondt yöntemi kullanılır.

İsveç

Tek meclislidir. Seçme ve seçilme yaşı 18'dir.

Seçim sistemi; nispi temsil sistemi uygulanır. Milletvekillerinin partilere göre dağılımında değiştirilmiş St. Laque yöntemi uygulanır.

İtalya

Çift meclislidir. (Millet Meclisi, Senato) seçme yaşı 18, seçilme yaşı Millet Meclisi için 25, Senato için 40'dir.

Seçim sistemi; Millet Meclisi için milletvekillerinin 3/4'ü tek adlı dar bölgelerden basit çoğunluk yöntemiyle, 1/4'ü parti listelerinden nispi temsil sisteminin d'hondt yöntemiyle yapılır.

Senato seçimlerinde de milletvekili seçimlerinde uygulanan yöntem geçerlidir. Senato üyelerinin 3/4'ü (232 üye) tek-adlı dar bölgelerden basit çoğunluk yöntemiyle, 1/4'ü ise (83 üye) parti listelerinden nispi temsil sistemiyle seçilirler.

Japonya

Çift meclislidir. (Temsilciler Meclisi, Danışma Meclisi) Seçme yaşı 20, seçilme yaşı Temsilciler Meclisi için 25, Danışma Meclisi için 31'dir.

Seçim sistemi; Temsilciler Meclisi

üyeleri devredilemeyen tek oy sistemi ile seçilirler. Danışma Meclisinin 152 üyesi, 47 bölgeden aynı sistemle seçilir. Geri kalan 100 üye ise nispi temsil sistemine göre seçilir. Üyeliklerin partilere dağılımında d'hondt yöntemi kullanılır...

Pakistan

Çift meclislidir. (Millet meclisi, Senato) Seçme yaşı 21, seçilme yaşı Millet Meclisi için 25, Senato için 30'dur.

Seçim sistemi; Millet Meclisi üyeleri tek adlı dar bölgelerden basit çoğunluk yöntemi ile seçilir. Senatörler, Eyaletler meclisleri tarafından seçilirler.

Portekiz

Tek meclislidir. Seçme ve seçilme yaşı 18'dir.

Seçim sistemi; nispi temsil sistemi uygulanır. Milletvekillerinin partilere göre dağılımı d'hondt yöntemi ile yapılır.

Yunanistan

Tek meclislidir. Seçme yaşı 18, seçilme yaşı 25'tir.

Seçim sistemi; nispi temsil sistemi uygulanır. Milletvekillerinin partilere göre dağılımı Hagenbach-Bischoff yöntemi ile yapılır. Açıkta kalan milletvekillerinin dağıtımında basit seçim kotası yöntemi uygulanır. Devlet Milletvekilleri olarak adlandırılan 12 üyenin seçimi nispi seçim yöntemi ile yapılır.

III. ÜLKEMİZDE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

III.1. 1942 Yılına Kadar Uygulanan

Seçim Sistemeleri

I. Meşrutiyet döneminde çıkarılmış olan İntihab-ı Mebusan Kanunu, çeşitli değişikliklerle uygulanmış, yeni bir seçim kanunu çıkarılmamıştır.

I. Meşrutiyetten çok partili döneme kadar iki dereceli ve çoğunluk esasına dayalı bir seçim sistemi uygulanmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk Seçim Kanunu 14 Aralık 1942 tarihli 4320 sayılı "Mebus Seçim Kanunu"dur. Sistem açısından fazla bir değişiklik getirmemiştir.

III.2. 1946-60 Döneminde Uygulanan Seçim Sistemi

Demokrat Partinin kurulmasıyla çok partili siyasi yaşama geçilmiş ve ilk seçim 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmıştır. Bu seçim 5 Haziran 1946 gün ve 4918 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu" ile gerçekleşmiştir. Bu seçimde kullanılan sistem, tek dereceli, listeli çoğunluk sistemidir. Söz konusu Kanunun 33. maddesi ile aday olmak için, parti listesi içinde aday olmak zorunluluğunun kaldırılması ve tek dereceli seçime geçilmesi demokratikleşme açısından önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. Ancak, açık oy-gizli sayım yöntemi, seçim sonuçlarını tartışmalı hale getirmiş, Demokrat Parti bu durumu protesto ederek 1950 seçimlerine kadar hiç bir ara ve yerel seçime katılmamıştır.

16 Şubat 1950 tarihinde 5545 sayılı "Milletvekilleri Seçimi Kanunu" çıkarılmış ve tek dereceli çoğunluk yöntemine göre, genel, eşit oy ile oyların sayım ve ayrılmasının açık ol-

ması kabul edilmiştir. Bu sistemde, her parti, seçim çevrelerinde listeler halinde adaylarını seçmenlere sunar ve en çok oy alan partinin listesi, o ildeki milletvekillerinin tamamını kazanır.

1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde de aynı sistem uygulanmıştır.

III.3. 1961-80 Döneminde Uygulanan Seçim Sistemleri

25 Mayıs 1961 gün ve 306 sayılı "Milletvekili Seçim Kanunu" Türkiye'de ilk kez uygulanacak olan nispi temsil sistemini benimsemiştir. Milletvekillerinin partilere göre dağılmasında d'hond yöntemi uygulanması öngörülmüştür. Bunun yanında baraj (kota) uygulaması da getirilmiştir. Bu uygulamasıyla bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilen sayıya ulaşamayan partiler, o çevreden milletvekili çıkaramamaktaydı.

Söz konusu yasayla, seçmenlere tercih oyu kullanma hakkı da tanınmıştır. 1961 seçimi bu sistemle yapılmıştır.

13 Şubat 1965 tarihinde kabul edilen 533 sayılı Kanunla, 306 sayılı Yasa değiştirilmiş, D'hondt yöntemi kaldırılarak, yerine milli artık (milli bakiye) yöntemi getirilmiş ve 1965 seçimleri bu yöntemle yapılmıştır. Sözü edilen yöntemde, seçim çevresinde kullanılan geçerli oylar, o çevre milletvekili sayısına bölünerek bir kota (seçim kotası) elde edilir. Bu sayı, partilerin aldığı oyda kaç kez varsa, o kadar milletvekili çıkartırlar. İkinci

aşamada, artık oylar ve dağıtılmamış milletvekilleri için Milli Artık Yöntemi uygulanır.

20 Mart 1968 gün ve 1036 sayılı Kanunla yeniden barajlı D'Hondt sistemi getirilmiştir. Ancak, Anayasa Mahkemesi, 6 Mayıs 1968 tarihli kararıyla, Yasanın barajlı ilgili uygulamalarını iptal etmiş ve böylece, baraj uygulaması kaldırılarak, barajsız D'Hondt sistemine geçilmiştir. 1969, 1973 ve 1977 seçimleri bu yöntemle yapılmıştır.

III.4. 1980 Sonrası Uygulanan Seçim Sistemleri

10 Haziran 1983'te kabul edilen ve halen yürürlükte olan 2839 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu", çift barajlı D'Hondt olarak adlandırılabilir bir sistemi benimsemiştir. Bu barajlar, ülke barajı (%10) ve seçim çevresi barajıdır. Baraj uygulamaları, 1983, 1987 ve 1991 seçimlerinde farklı şekillerde uygulanmıştır. Anayasa Mahkemesi, 18 Kasım 1995 tarih ve 1995/54-59 sayılı kararı ile seçim çevresi barajını kaldırmıştır.

Kontenjan Adaylığı: 28 Mart 1986 gün ve 3270 sayılı Kanun, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununu değiştirerek, kontenjan adaylığını getirmiş ve 3377 sayılı Kanun, kontenjan adaylığını siyasi partilerin sadece 6 milletvekili ve daha fazla milletvekili çıkaracak illerin, 4, 5, 6 milletvekili çıkarılan seçim çevrelerinde birer kontenjan adayı gösterecekleri şeklinde düzenlemiştir. Kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, en yüksek oyu alan partinin, kontenjan millet-

vekilliğini kazanacağı hükme bağlanmıştır. Bu durum, seçim sistemini, nispi temsil sistem ile çoğunluk sistemi karışımı bir karma sisteme dönüştürmüştür.

Tercih oyu: 2839 sayılı Yasa, 28. maddesi ile seçmenlerin en az o çevredeki milletvekili sayısı kadar tercih oyu kullanabileceklerini hükme bağlamış, sonra çıkarılan 28 Mart 1986 gün ve 2370 sayılı kanun, tercih oyunu yeniden düzenlemiştir. Seçmenlere, siyasi parti listesindeki adayların, en az yarısı için tercih oyu kullanma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, bir adayın aldığı tercih oylarının hesaba katılabilmesi için, aldığı tercih oyları sayısının, temsil ettiği siyasi partinin o çevrede elde ettiği toplam oyun %25'i kadar olması gerektiği hükmü de getirilmiştir. Bu sistem 1987 seçimlerinde uygulanmıştır.

24 Ağustos 1991 gün ve 3757 sayılı Kanunla, tercih oranı % 15'e indirilmiş ve tercihli oyun yalnız bir kişi için kullanılabileceğini hükme bağlamıştır. Bu sistem, 1991 seçimlerinde uygulanmış ve tercihli oyla 52 aday milletvekilliğini kazanmıştır.

Türkiye'de uygulanan seçim sistemlerini özetlersek, I. Meşrutiyetten çok partili döneme kadar, iki dereceli çoğunluk sistemi, 1946-1950 döneminde tek dereceli çoğunluk sistemi, 1950-1960 arası (1950-1954-1957) liste usulü çoğunluk, 1961 seçiminden itibaren nispi temsil sisteminin değişik uygulamaları kullanılmıştır. 1961 seçimleri barajlı D'Hondt yöntemi, 1965 seçimleri Milli Artık yöntemi,

1973, 1977 seçimleri Barajsız D'Hondt yöntemi, 1987, 1991 seçimleri çifte barajlı D'Hondt kontenjan yöntemi, 1995 seçimleri ise ülke barajlı D'Hondt yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.(1)

IV. IDEAL BİR SEÇİM SİSTEMİ İÇİN ÖNERİLER

Türkiye'de günümüze kadar uygulanan seçim sistemleri incelendiğinde, 1960 yılına kadar kullanılan riskli çoğunluk sisteminin adaletsiz sonuçlar doğurduğu, 1960-80 döneminde kullanılan nispi temsilin D'Hondt yönteminin istikrarsız bir yapıya yol açtığı, parlamentonun çalışmasını engellediği görülmüştür.

İdeal bir seçim sistemi, adalet ve fayda (istikrar) ilkelerini içinde en iyi biçimde barındırabilen bir sistem olmalıdır. Bir başka ifadeyle, hem seçmen tercihlerinin temsili bir şekilde parlamentoya yansıtılmasını sağlamalı, hem de seçim sonrasında Hükümet kurulabilmesine olanak sağlamalıdır.

Prof. Ersin Kalaycıoğlu, Türkiye'de hükümet kurmayı kolaylaştırma hedefini aşırı derecede vurgulayan mevcut seçim sistemi dolayısıyla yaşanan meşruluk ve istikrar sorunu çözümünü; hükümet kurmayı zorlaştırmadan temsilliliğin fazlalaştırılmasında görmekte, bu amacı gerçekleştirebilecek ilk alternatifin nispi temsil olduğunu belirtmekle beraber, bunun politikacılara olan güvenin sürdüğü koşullarda ve politikacıların demokrasinin işletil-

mesi için gerekli dirayeti gösterebileceklerine inanarak gerçekleştirilebileceğini vurgulamaktır. (2)

V. TÜRKİYE İÇİN YENİ SEÇİM SİSTEMİ ÖNERİLERİ

V.1. Tek-Adlı Dar Bölge Çoğunluk Sistemi (İngiliz Sistemi)

Bu sistemde, seçimlerde parti doktrinlerinden veya etiketinden çok, adayın kişisel nitelikleri, yerel nüfuzu ve tabiatıyla etnik, feodal, mezhepsel ve bölgesel faktörleri rol oynar. Bu sisteme getirilen eleştiriler, Parlamentonun eşraf hakimiyetinde kalacağı, ulusal bütünleşmesinde bundan olumsuz etkilenebileceği, Parlamentoda, ihtiyaç duyulan yüksek nitelikli üyelere yoksun kalınabileceği ve parti disiplininin zayıflayacağıdır.

Bu eleştirilere karşı, Prof. Ergun Özbudun ise şu görüşleri öne sürmektedir. "Günümüz Türkiye'sinin şartları bakımından sakıncalar abartılmaktadır. Türkiye'de sınırlı bölgeler hariç, sınırlı ilişkiler ve patron yandaşlık ilişkisi etkisini kaybetmiştir. Etnik, mezhepsel ve bölgesel dayanışmalar, halen mevcut çok adaylı seçim çevrelerinde de kendisini hissettirmektedir. Hatta, belki tek isim usulü parti oligarşilerinin hakimiyeti ve delege oyunları yüzünden politikaya atılmaya çekinen bazı yetenekli kişileri, kendi görüşlerine dayanarak aday

(1) Erol Tuncer, "Nasıl Bir Seçim Sistemi", TESAV, 1995, sf. 58.

(2) Ersin Kalaycıoğlu, "Türk Siyasi Hayatında Seçimler: Demokrasinin bunalımından kurtulabilmesi için bazı öneriler", (TBMM Başkanlığına sunulan bir inceleme), sf. 5.

olmaya teşvik edecektir."

V-2. Tek-Adlı Dar Bölge İki Turlu Çoğunluk (Fransız Sistemi)

Bu sistemin en önemli siyasal sonucu, ikinci turdan önce partiler arasında uzlaşma ve ittifakları teşvik etmesidir. Böylece, ideolojik bakımdan birbirine yakın olan partiler, ikinci turda kazanma şanslarının az olduğu seçim çevrelerinde, daha güçlü olan partinin lehine adaylıktan çekilmektedir. Bu haliyle sistem, iki partiyi değil, ılımlı sağ ve ılımlı sol partilerden oluşan iki bloku teşvik etmektedir.

Prof. Ergun Özbudun, sistemin avantajlarını şöyle sıralamaktadır. "İttifaka giren partilerin çoğunluğu kazandıkları takdirde, hükümet düzeyinde işbirliğinde bulunmaları daha kolaydır. Siyasi mücadelenin iki blok arasında cereyan etmesi, iktidarın iki parti sisteminde olduğu gibi nisbeten düzenli aralıklarla el değiştirmesine imkan verir. Sistem karşıtı partiler, ikinci turda yalnız kaldıkları için, parlamentoda büyük ölçüde eksik temsil edilirler.(3)

Fransız Sisteminin sakıncalı yönleri de şöyle vurgulanmaktadır. İki turlu seçim, külfetli bir uygulamadır. İkinci kez oy kullanma durumunda, adayların seçim masrafları artacak, daha uzun bir seçim ekonomisi uygulanacaktır.(4)

Yine sistemin, tek-adlı çoğunluk sisteminin sakıncalarını taşıyacağı, nüfus hareketleri nedeniyle, alışılmış

(3) Ergun Özbudun, "Türkiye İçin Nasıl Bir seçim Sistemi" (Basılmamış makale), Sf.5
(4) Ersin Kalaycıoğlu, a.g.e: sf. 8.

mülki sınırlardan ayrı olarak, ülkenin milletvekili sayısı kadar seçim çevresine bölünmesinin uygulamada çeşitli güçlükler doğuracağı ve bazı seçim çevresi adaylarına üstünlük sağlanması amacıyla, normal olmayan biçimde çevreler oluşturulduğu tartışmalarına yol açacağı ve ittifaklarda ahlaki bakımdan hoş olmayan pazarlıklar oluşacağı, parti sayısının azalmayacağı, küçük partilerin ikinci tur pazarlıklarıyla varlıklarını sürdürebileceği ileri sürülmektedir. (5)

Türkiye için, yeni seçim sistemi olarak, Prof. Ergun Özbudun tarafından, Avusturya Temsilciler Meclisi seçimlerinde uygulanan Alternatif Oy (tercihli liste) sistemi önerilmektedir.

Yine günümüzde İrlanda, Malta ve Avusturya'da senato seçimlerinde uygulanan Devredilebilen Tek Oy Sistemi de bir başka öneri olarak sunulmaktadır. (6)

V.3. Türk Sistemi

Prof. Hikmet Sami Türk, Türkiye'deki seçim sistemi sorununun çözümünü "nispi temsil sisteminin yozlaştırılmış yönlerini giderecek bir seçim sisteminde" görmektedir. Günümüzün çoğulcu toplumlarında, artık %50 veya bunu aşan bir çoğunluk sağlamanın çok zor olduğunu, bu bakımdan, parlamenter rejimle yönetilen demokratik ülkelerde %40'lık oy ora-

(5) Hikmet Sami Türk, "Nasıl Bir Seçim Sistemi", (Türk Hukukçu Kadınlar Derneğinin 4 Haziran 1994 tarihli Panelinde yapılan Konuşma), Türk Hukukçu Kadınlar Derneği Yayınları, No: 3, İstanbul, Sf. 19.
(6) Ersin Kalaycıoğlu, a.g.e. Sf. 9

nının, bir partinin tek başına hükümet kurmasına yeterli bir çoğunluk olduğu konusunda görüş birliği oluştuğunu, eğer böyle bir çoğunluğa ulaşılıyorsa koalisyonların zorunlu olduğunu kabul etmek gerekeceğini belirtmektedir.

Buna karşılık olarak da, nispi temsil sisteminin temel felsefesinden fazla uzaklaşmaksızın, parlamentoda küçük partilerin temsil oranını biraz daha azaltacak, büyük partilere biraz daha prim verecek iki yeni formül sunmaktadır.

Birinci formül, 1.5 ile başlayan Yarımşar Aralıklı Aritmetik Dizi ile bölme formülüdür. 1977 seçimlerinin, bu formülle yeniden değerlendirilmesi sonucunda, AP 202, CHP 227, MHP 4, MSP 15 ve bağımsızlar 2 milletvekili kazanmış olacak ve CHP tek başına hükümet kurabilecekti.

İkinci formül ise, Azalan Tam Sayılı Aritmetik Dizi ile Çarpma formülüdür. Bu formül, birinci formülün basitleştirilmiş şeklidir ve vereceği sonuçlar hemen hemen aynıdır. 1977 seçimlerinde, bu formül uygulansaydı, AP 202, CHP 232, MHP 2, MSP 12 ve bağımsızlar 2 milletvekili kazanmış olacaktı. Görüldüğü gibi, her iki formülde de %40 dolayında oy alan parti tek başına hükümet kurabilmektedir.

1992 yılı sonlarında, Adalet Bakanlığının, seçimlere ilişkin temel yasa da değişiklik yapılmasına yönelik bir ön tasarı hazırlamak üzere kurduğu Uzmanlar komisyonu Türk modeli'ni uygun bulmuştur.

Geçmiş deneyimler ve uzun süreli hükümet bunalımlarının yarattığı sorunlar da dikkate alındığında, temsilde adaleti sağlamakta eleştirilebilir olmasına rağmen Türk Seçim Sistemi önerisi uygulanabilir görülmektedir.

V.4. Aday Belirleme Yöntemleri

Temsili demokrasinin temel taşı, temsilcilerinin belirleneceği, aday belirleme yöntemleridir.

Batı demokrasilerindeki partilerde aday belirleme usulleri çok çeşitlidir. teorik olarak bir uçta, adayların bütün partili seçmenlerin veya taraftarların oylarıyla belirlenmesi, öteki uçta parti lideri tarafından belirlenmesi düşünülebilir. (7)

Bu iki uç arasında ise, adaylar seçim çevresindeki tüm parti üyelerince, seçim çevresindeki parti üyelerinin bir bölümünce (delegelerce), partinin bölgesel örgütünce ve partinin merkez organınca belirlenmektedir.

Aday belirleme sürecini, tüm partili seçmenlere veya taraftarlara açan tek belli başlı ülke ABD'dir. Buna karşılık, etkili bir Tercihli Oy İtalya'da, Alternatif Oy Avusturalya'da, Devredilebilir Tek Oy Japonya'da uygulanmaktadır.

Adayların tüm parti üyelerinin katıldığı ön seçimler yoluyla belirlenmesi yöntemi çok yaygın değildir. Bu yöntem, Belçika partilerinde, İngiltere'de liberal ve sosyal demokrat partilerde,

(7) Ergun Özbudun, "Siyasi Partiler ve Demokrasi", TESAV, 1995, Sf. 10-11

Hollanda'daki D'66 partisinde ve Finlandiya'da uygulanmaktadır.

Adayların, seçim çevresindeki parti örgütlerinin bir bölümünce (delegeler veya yerel örgütler) belirlenmesi en yaygın yöntemdir. Bu yöntem, İngiliz Muhafazakar ve İşçi Partisi, Fransız komünist ve sosyalist partiler, tüm Alman, İrlanda ve Norveç partileri, Belçika'daki partiler (tüm üyelerin katıldığı seçimlerle birlikte), Hollanda ve İtalya'daki partiler tarafından uygulanmaktadır.

Adayların merkez organlarınca belirlenmesi uygulamaları ise, Fransa'da Cumhuriyet İçin Birlik, Fransız Demokrasisi İçin Birlik Partileri, Avusturya Sosyalist Partisi ile birlikte İtalyan ve İrlanda partilerinde görülmektedir.

Parti liderlerince aday belirlenmesi çok nadir olmakla birlikte, 1977 yılında Yunanistan'da uygulanmıştır.

Türkiye'deki aday belirleme uygulamalarına bakıldığında, 1908 tarihinde çıkarılmış olan İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun bu hususta herhangi bir hüküm getirmediği görülmektedir. Keza, 1942-60 döneminde çıkan 4320, 4918 ve 5545 sayılı Kanunlarda da siyasi partilerin adaylarını nasıl belirleyeceğine ilişkin hükümlere yer verilmemiştir.

1961-65 döneminde 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi ve 306 sayılı Millîyetkili Seçimi Kanunlarıyla ilk kez aday belirleme konusunda bir takım düzenlemeler getirilmiş olup, seçim çevresinde belir-

lenecek adaylar kendi tüzük ve yönetmeliklerindeki usullere bırakılmış, seçim çevresinde yoklama yapılması zorunluluğunu getirilmiş ve tüzüklerde hüküm bulunması veya kongrelerce karar alınması koşulu ile toplam adayların %5'ini geçmemek üzere merkez organlarınca aday gösterilebileceği hükme bağlanmıştır.

1965-1983 yıllarını kapsayan dönemde ise, 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu çıkarılmış, Kanunun 29 ve 30. maddelerinde iki farklı yöntem yer verilmiştir.

29. Madde ile, siyasi partilerin gösterecekleri adayların, her seçim bölgesinde, parti seçmen kütüğüne kayıtlı bulunan bütün parti üyelerinin katılacağı bir ön seçimle tesbit edileceği kabul edilmiştir.

30. Madde ise, siyasi partilerin, adaylarını, kendi tüzük ve yönetmeliklerine göre belirleyeceklerini, üyelerin katılacağı ve seçim kurullarının denetimi altında yapılacak bir ön seçimle saptayacaklarını hükme bağlamıştır.

29. Maddenin ayrıntılarını düzenleyecek bir kanun çıkarılmadığı için, siyasi partiler adaylarını 30. maddeye dayanarak seçmişlerdir.

648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 31. Maddesi ise siyasi partilerin, adaylarını TBMM üyelikleri için gösterecekleri adayların %5'inin, parti tüzüğündeki esaslara göre merkez organlarınca belirleneceğini öngörmektedir.

1983 yılından sonraki dönemde, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu,

aday belirleme konusunda, bütün kayıtlı üyelerin katılacağı ön seçimi öngörmüştür. Ancak, 1986 gün ve 3270 sayılı Kanun ile, parti adaylarının tesbiti, parti içi sorun olarak kabul edilerek, partilerin tercihinin bırakılmıştır. Bu durumda, partiler, aday tesbitini, kendi tüzüklerinde öngöreceklere bir usul ile yapabilecekleri gibi, bütün üyelerin katılımı ile gerçekleştirilecek bir ön seçim ile de yapabileceklerdir.

Aday belirlenmesinde, 3270 sayılı Kanunla yapılan değişiklik, aslında Kanunun ilk biçiminde güdülen amacı ortadan kaldırmıştır. Çünkü, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu çıkarılırken aday belirleme işi bir parti içi sorun olarak ele alınmamıştır. Nitekim, Kanunun gerekçesinde, ön seçim esasını "...milli iradenin oluşmasında rol oynayan partilerin üstünde demokrasinin geleneği olarak kabul etmiş ve parti tüzüğüne bırakmanın mümkün olmayacağını" belirtmiştir.

VI. ADAY TESBİTİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELER

Demokrasi, halk için halkın kendi kendisini yönetme biçimidir. Halk, bu yönetimi seçeceği temsilcileri vasıtasıyla yapar. Bunun da esası, temsilcisini doğrudan doğruya seçebilmesidir.

Egemenlik, kayıtsız ve koşulsuz ulusundur.

Halk ile temsilci arasına bazı kayıt ve koşullar girmemelidir. Halk, partilerin, halkın iradesi dışında seçecekleri adayların oluşturduğu listeleri, hiç bir değişiklik yapma hakkı olmaksızın

sandiğa atmak durumunda bırakılmamalıdır.

Günümüz uygulamalarında, halkın iradesi dışında yapılan merkez yoklamaları ya da ön seçimlerle, halkın, hiç tanımadığı, çoğunlukla benimsemediği adaylardan oluşan listeleri, noter gibi tasdik edip, sandığa atması istenmektedir.

Bunun sonucunda, halktan kopuk, genel başkana ya da delegelere bağlı temsilci tipleri oluşmaktadır. Halk, kendisini bu sistemin dışında hissetmektedir.

Halka rağmen, halk adına demokrasi örnekleri verilmektedir. Halk politikadan soğumakta, demokrasinin erdeminin ve güzelliklerinin farkına varamamaktadır.

Bu durum karşısında, politikaya uygun ve katkı yapabilecek kişiler, örgütten ve adaylıktan çekilmişler, örgütler ve adaylıklar politikayı meslek edinen kadroların uğraşı haline gelmiştir.

Partiler ve demokrasi her gün kan kaybetmekte, bir gün sonra, bir gün öncesini arar hale gelmektedir.

VII. ADAY TESBİTİ VE İDEAL SEÇİM SİSTEMİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Partiler, soyadı sırasına göre hazırladıkları listeleri ile seçim çevresinden çıkacak aday sayısının iki ya da başvuruların çokluğu karşısında üç katı adayla seçime katılmalıdırlar.

Oyunu kullanacak seçmen, tercih ettiği partiye mühürü ile işaret koy-

duktan sonra, aynı partinin aday listesinde yazılı adaylardan, en az yarısı ile seçilecek milletvekili sayısı kadar tercih ettiği adayı işaretleyebilmelidir. Tercih için, ayrı bir baraj konulmamalıdır. Sonuçta, partilerin aldığı oylar sayılıp, her partiye düşen milletvekili nispi temsil barajsız D'Hondt ya da Türk yöntemine göre hesaplanarak, parti listelerinde kazandıkları milletvekili sayısına göre, en çok tercih oyu alanlar milletvekili seçilebilmelidir.

Ülke demokrasisi ve partilere gerekli kişilerin seçilebilmesi için, tüm milletvekili sayısının %5'i kadar merkez yoklaması ile kontenjan adayı gösterilebilmeli ve bu adaylar, buldukları sırada tercih dışı değerlendirilmelidir.

Bu sistem, kişilerden çok partilerin ve düşüncelerin oylanması sayılan nispi temsilin doğasına pek uygun düşmemekte ise de, seçimde adaleti sağlayan nispi temsilin içine istikrar unsuru katan Türk yöntemi ile birleşmesi ve seçmene özgürce oyunu kullanmasını sağlayacak etkili tercih hakkının verilmesi açısından en ideal seçim sistemi olarak kabul edilebilir.

Bu sistem uygulamaya konulmadığı takdirde, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun gerekçesinde belirtildiği gibi, "milli iradenin oluşmasında rol oynayan partilerin üstünde, demokrasinin gereği" olan ön seçimin, seçim çevresinde kayıtlı tüm üyelerin katılımı ile yapılması yasa gereği olmalıdır.

VII. 1. Yargı Denetimi

Yargı denetimi, yalnız seçimler ve genel kurullarda olmayıp, üye yazımından itibaren getirilmelidir. Çünkü, denetimsiz üye kayıtları, keyfi, sağlıklı ve örgütü ele geçiren yöneticilerin isteğine göre yürütülmektedir. Bu şekilde tesbit edilen üyelere oluşan delege ya da örgüt yöneticileri ile sağlıklı bir ön seçim ya da genel kurul yapmak mümkün değildir.

Denetimsiz üyelerin katılımıyla yapılacak bir ön seçim veya genel kurul seçimi, yargı denetiminde de olsa, ancak istatistiklerde olduğu gibi, yanlış rakamların doğru toplamı anlamına gelir. Haksızlıklar ve usulsüzlükler önlenemez. Üyelik güvencesi, partilerin ve demokrasinin güvencesidir.

VII. Görevden Alma

Seçimle gelen örgüt görevden alınmamalıdır. Genel merkezlerin, seçimle gelen il ya da ilçe örgütlerini görevden alma yetkisi tamamen kaldırılmalı veya 3/4 gibi yüksek oranlı karara bağlanmalıdır. Çünkü genel merkezler, daha çok genel başkanlar seçimleri için tehlikeli gördükleri örgüt yönetimlerini, çalışmıyor ya da başarısız gibi yapay nedenlerle görevden almakta, yerlerine istedikleri kurucu kurulları görevlendirmektedir. Bu durum, partilerin demokratikliğini engellemekte, genel başkanların ya da genel yönetimlerin keyfi davranışlarını artırmaktadır.

VII. Olağanüstü Seçim

Olağanüstü seçim adı altında, Anayasa Hukuku ve Seçim Hukuku için yeni bir müesseseyi tartışmaya açmak,

kamuoyunun bilgi ve takdirine sunmak istiyorum. Anayasının 77 ve 78. maddeleri, seçimlerin normal dönem sonunda, normal süresinden daha erken, Anayasada belirtilen koşullar altında Cumhurbaşkanınca ve savaş nedeniyle normal süresinden sonraya bırakılabileceğini hükme bağlamıştır.

Demokrasilerde egemenlik doğrudan doğruya ulustadır. Halk bu yetkiyi kendi isteği ile temsilcileri yoluyla kullanır. Bu avukatlık-vekillik ilişkisi gibidir. Asıl güç ve kaynak halktır. Yoksa demokrasi olmaz. Nasıl siyasal partiler, sendikalar, dernekler ve kooperatiflerde seçimle belli bir süre için seçilmiş yöneticiler, üye ya da delegelerin belli bir oranda irade beyanları ve istekleri üzerine, süresinden önce olağanüstü seçime gidiyorlarsa, belli bir süre için seçimle görev ve yetki alan temsilciler de, kendilerine yetki veren halkın (seçmenin) belli orandaki irade beyanı ve isteği üzerine, süresinden önce seçime (olağanüstü seçim) gidebilmelilerdir.

Bu olağanüstü seçim müessesesi, Anayasa ve seçim hukukumuzda ve yasalarımızda yoktur. Dünyada da uygulandığı veya tartışıldığı saptanamamıştır.

Seçmenler, TBMM'deki temsilcilerinin seçim süresinden önce çalışamaz hale geldiklerini, demokrasinin işlemez bir hal aldığı, rejimin tehlikeye girdiğini tesbit ettiklerinde veya bu hususlarda ciddi kuşku ve güvensizliğe düştüklerinde, kendi adlarına belli bir süre için verdikleri yetkiyi geri alabilmelidirler. Bu olağanüstü

seçim yetkisi, demokratik düzen ve rejimin güvencesi olacaktır. Çünkü, süresinden önce, meclisin çalışmadığı, kilitlendiği ve erken seçime gidilmediği dönemlerde başka kurtarıcılar akla gelmekte ve halk adına müdahalelerle karşı karşıya kalınmaktadır. Benzeri durumlarda, halk, doğrudan doğruya olağanüstü seçim yoluyla kendi hakkını kendisi kullanacaktır.

Bu yetki nasıl kullanılacaktır?

Seçmen ilçe seçim kurullarına ya da noterlere başvurarak, yazılı isteğini taşıyan belgeyi hüvviyet örneği ile verip, kimliğini kanıtladıktan sonra isteğini belli etmiş olacaktır. Yüksek Seçim Kurulu, 2 aylık süre içerisinde, yazılı istekler ülke barajı (%10) veya saptanacak başka bir orana ulaştığında olağanüstü seçim için gerekli karar oranını bulunduğunu karar bağlayıp, durumu ilan edecektir. Bu şekilde, Anayasının 116 ve 114. maddelerine göre seçimin Cumhurbaşkanınca yenilenmesi durumunda olduğu gibi yeni hükümet kurma ve seçim işlemleri yapılacaktır.

Olağanüstü seçim, seçimlerden 6 ay geçmeden ve olağan süresine 6 ay kalımında yapılmamalıdır.

Medya, dernekler, sendikalar, ve siyasal partiler, böyle bir durumla üniversiteler, demokratik kitle örgütleri karşılaştığında gerekli sorumlulukla üstüne düşeni yapacak olgunluktadır. Seçmenimiz de, en güç seçimlerin içinden başarıyla çıkmış olmanın getirdiği deneyim ve birikim içindedir.